

בעלה, אין יכולה להתגרש בין על ידי עצמה ובין על ידי אביה, שהרי כשוטה היא, והתורה אמרה בפרשת גירושין: "ושלחה מביתו", ללמד שאינה מתגרשת אלא מי שמשלחה ואינה חוזרת.⁽¹¹⁾

אמר ריש לקיש:

במחלוקת — שנחלקו תנא קמא ורבי יהודה לגירושין, כן מחלוקת לקידושין;⁽¹²⁾ ולדעת תנא קמא: הן האב מקדש את בתו הנערה, והן היא מקדשת את עצמה ואפילו שלא מדעת אביה; ואילו לרבי יהודה: האב מקדש את בתו נערה, ואין היא מקדשת את עצמה.

ורבי יוחנן אמר:

מחלוקת שנחלקו תנא קמא וחכמים — ולדעת תנא קמא אף היא מקבלת גיטה לעצמה — אינו אלא לגירושין, אבל לקדושין, דברי הכל — ואפילו לתנא קמא — אביה מקדשה ולא היא.

ואמר פירש רבי יוסי ברבי חנינא: מאי טעמיה דרבי יוחנן אליבא דרבנן, שאם כי בגירושין סוברים הם שאף היא מקבלת את גיטה, מודים הם שאין היא מקדשת את עצמה?

כי: גירושין [מן האירוסין] דמכנסת עצמה לרשות אביה על ידי הגירושין,⁽¹³⁾ לפיכך בין היא ובין אביה מקבלים את גיטה, כי אביה ניחא לו שתקבל את גיטה.

אבל קידושין דמפקעת עצמה מרשות אביה⁽¹⁴⁾ מודים בזה חכמים, שאביה ולא היא.

ותמהה הגמרא על כך: והרי מאמר [קדושי יבם ביבמתו בכסף ושטר] בנערה שמת בעלה מן האירוסין דמפקעת עצמה מרשות אביה [שהרי חזרה לרשות האב משמת בעלה], ומכל מקום תנן:⁽¹⁵⁾

קטנה שנזקקה ליבום מן האירוסין, שאירסה מג-א אדם ומת, אין עושין בה מאמר אלא מדעת אביה, ואילו הנערה שנזקקה ליבום מן האירוסין, עושין בה מאמר בין מדעת עצמה ובין מדעת אביה.

ולדברי רבי יוסי ברבי חנינא בטעמו של רבי יוחנן, תיקשי: מאי שנא קדושין שמודים חכמים שאין הנערה מקדשת את עצמה, ואילו במאמר סוברים הם שעושין מאמר בנערה אף מדעתה לבד?!

אלא אי איתמר דברי רבי יוסי ברבי חנינא הכי איתמר: אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

מאי טעמיה דרבי יוחנן, אליבא דרבנן?

11. ראה בתוספות שהאריכו בדין קטנה שאינה יכולה לשמור את גיטה אם היא מתגרשת, וראה ב"משנה למלך" שצויין בהערה 8 לעיל.

12. לענין קידושין לא נחלקו אלא בנערה, אבל בקטנה ודאי שאין היא יכולה לקבל קידושה, ולא לגמרי השוה ריש לקיש את הקידושין לגירושין, ר"ן.

13. שהרי באירוסיה יצתה הבת במקצת מרשות אביה, שאין הוא יכול להפר את נדריה אלא בשיתוף עם הארוס.

14. לענין נדרים.

15. לכאורה צריך לומר "תניא".

קדושים דבעלמא אינם נעשים אלא **מדעתה** [של האשה],⁽¹⁾ לפיכך **אביה** מקדשה ולא היא.

שמאמר בעלמא נעשה אפילו בעל כרחה של האשה, ואם כן דומה המאמר לגירושין ולא לקידושין;⁽²⁾ **דתניא**:

העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה:

רבי אומר: קנה.

וחכמים אומרים: לא קנה.

ואגב שהובאה מחלוקת רבי וחכמים, מפרשת הגמרא את טעמם:

מאי טעמא דרבי? משום דגמר⁽³⁾ מאמר ביבמה **מביאה דיבמה**, מה **ביאה דיבמה** אף **בעל כרחה** הוא קונה אותה, אף **הבא** במאמר **נמי**, אף **בעל כרחה** הוא קונה אותה.

ואילו **רבנן סברי: ילפינן** מאמר ביבמה משאר קדושים שלא ביבמה, מה קידושין **דמדעתה**, אף **הבא** במאמר **נמי דמדעתה**.

אבל **גירושין** דבעלמא נעשים הם אפילו **בעל כרחה** [של האשה], וכן המגרש את בת חברו אין הוא צריך לדעתו של אביה ואפילו כשהיא ברשותו, לפיכך: **בין היא ובין אביה** מקבלים את גיטה, שהרי מה לנו ולדעתו.

ותמהה הגמרא על התירוץ, שהרי לכאורה לא הועלנו בו כלום:

והרי **מאמר** דבעלמא אינו נעשה אלא **מדעתה**, ומכל מקום **קתני: "בין היא ובין אביה"**, וכמו ששנינו: "והנערה בין מדעת עצמה ובין מדעת אביה"?!?

ומשנינו: **התם במאמר דבעל כרחה**, ורבי היא, כלומר: אותה משנה סוברת כרבי,

1. כתב רש"י: "דבעינן דעת המקנה"; וב"מסורת הש"ס" ציין לרש"י קידושין יט ב ד"ה קידושין, שכתב שם: "והלכה והיתה לאיש אחר מדעתה משמע".

2. א. תמהו התוספות, והרי אם רבי היא ואין צריך דעת כלל למאמר, אם כן מה הוא זה שאמרו: קטנה מן האירוסין אין עושין בה מאמר אלא מדעת אביה וכו', והרי מאמר אינו תלוי בהם כלל, שהרי בעל כרחם נעשית?!?

ותירצו התוספות, שצריך להודיעם, אך עושה את המאמר בעל כרחם, [ויש לעיין, שלפי זה תיקשי הלשון: העושה מאמר ביבמתו **שלא מדעתה**, רבי אומר: קנה, שהרי היה לו לומר העושה מאמר בעל כרחה, שהרי דעתה לכולי עלמא צריך?!].

ב. פירש רש"י: "ורבי היא, דאמר מאמר

תופס ביבמה בעל כרחה אם זרק לה כסף, ואמר לה הרי את מקודשת לי", ותמהו האחרונים בזה, שהרי אם כי חלות הקידושין אפשר שיהיו בעל כרחה, מכל מקום את הכסף הרי אינה זוכה אם אין רצונה בכך, ואם כן במה עושה בה את המאמר!?

וידועים דברי רבי נפתלי טראפ, שחידש, דבקידושין אין צריך שהיא תזכה את הכסף, ואין צריך אלא נתינה בעלמא, ולשיטתו לא קשיא.

3. כתב בתוספות הרא"ש: מאמר מדרכנן הוא, ומחלוקתם היא למה יש לדמות את המאמר, וכעין הלשון שאמרו כאן: "גמר מביאה דיבמה", ו"ילפינן מקידושין", מצינו בבבא מציעא יא א: "מר סבר ילפינן מציאה מגט", והנידון הוא שם לענין מציאת קטן שאינו זוכה בה אלא מפני דרכי שלום.

ומפרשינן: **במאי קמיפלוגי**, מה הוא טעם מחלוקתם, שזה לומד מביאת יבמה, ואילו זה לומד מקדושי אשה?

רבי סבר: מילי דיבמה מיבמה [דיני יבמה מדיני יבמה] הוה ליה למילף [יש לנו ללמוד].

ואילו **רבנן סברי: קידושין** [מאמר ביבמה, שמתורת קידושי שאר אשה הוא] **מקידושין** הוה ליה למילף.

וכאן שבה הגמרא למה שנתבאר בפירוש טעם הדין דגבי מאמר, שהוא משום דכרבי היא שמאמר נעשה בעלמא בעל כרחה; ומסייעת פירוש זה:

הכי נמי מסתברא כדקא מתריץ רבי יוחנן לאותה ברייתא דמאמר, שאין היא אמורה אלא דוקא במאמר, אבל בקדושין יהיה הדין אביה ולא היא, **מדקתני סיפא** דאותה ברייתא דמאמר: **"מה שאין כן בקדושין"**, הרי שבקדושין מודים חכמים שאביה ולא היא.

ומבאר הגמרא: **אלא נימא דתיהוי ברייתא זו תיובתא דריש לקיש**, שהרי בברייתא זו מבואר, שלדעת חכמים, בקדושין: אביה ולא היא!?

ומשינינן: **אמר לך ריש לקיש: הא מני ברייתא זו רבי יהודה היא**, דאמר גבי גירושין והוא הדין בקדושין: **אין שתי ידיים זוכות כאחת**. (4)

ותמהינן: **אי רבי יהודה היא**, אם כן איך שונה התנא: **"מה שאין כן בקדושין"**, והרי **"מה שאין כן בגירושין"** מיבעי ליה לומר, כדי ללמדנו שאפילו בגירושין שנעשים בעל כרחה, בכל זאת אביה ולא היא! (5)

ומשינינן: **אין הכי נמי**, שיכול היה התנא לומר: **"מה שאין כן בגירושין"**, אלא **אידי דתנא מאמר**, היות והתנא עוסק במאמר דדמי לקדושין, לפיכך **תנא נמי: "מה שאין כן בקדושין"**.

ואכתי מקשינן לריש לקיש שמעמיד את הברייתא — המחלקת בין מאמר שהוא נעשה מדעת שניהם, לקידושין — כדעת רבי יהודה: **ורבי יהודה, מאי שנא מאמר** שהוא נעשה אף מדעת הבת, ואילו בגירושין וקידושין אינו נעשה אלא מדעת האב!?

ומפרשינן: שאני מאמר **הואיל** וזקוקה היא ועומדת, ולפיכך תופס בה המאמר בכל דהו.

ומוסיפה הגמרא: **השתא דאתית להכי**, עכשיו שנתחדשה סברת **"הואיל** וזקוקה ועומדת" —

אם כן דעתו של **רבי יוחנן נמי לא תיקשי לך מעיקרא**, אין לך להקשות כלל את מה שהקשתה הגמרא לעיל — לפי מה שסברה הגמרא בטעמו של רבי יוחנן המחלק בין קידושין לגירושין, שהוא משום שבקדושין מוציאה היא את עצמה מרשות אביה —

4. ולקמן מבאר הגמרא, מאיזה טעם מודה רבי יהודה במאמר שהוא נעשה בין מדעת עצמה ובין מדעת אביה.

5. שהרי אין לומר שהוא מטעם דרבי היא שמאמר נעשה אפילו בעל כרחה, כי אף הגירושין נעשים בעל כרחה ומכל מקום סובר רבי יהודה ש"אביה ולא היא".

בשתייהן כאחת שוה פרוטה] אינה מקודשת", ומשום שכפילות לשון "התקדשי" משמעה: כל תמרה תהא קדושין בפני עצמן, והרי בכל קידושין אין שוה פרוטה.

ואמרינן עלה בגמרא לקמן מו א:

מאן תנא [מי הוא התנא של משנתנו], המצריך לחילוק הקידושין כפילות לשון "התקדשי התקדשי", ואילו כשלא אמר אלא "התקדשי לי בתמרה זו, ובזו" אין משמעות הלשון שני מעשי קידושין, אלא ששתי התמרות ניתנות למעשה קידושין אחד, ואף אם יש רק בשתייהן כאחת שוה פרוטה, הרי היא מקודשת?

ואמר רבה שם:

הכופר לחבירו בממון שהוא חייב לו ונשבע על כך, והודה שנשבע לשקר, הרי זה מביא "אשם גזילות" ומשלם קרן וחומש, ופרשה זו נקראת "שבועת הפקדון".

רבי שמעון היא, דאמר גבי מי שהיו חמשה תובעים אותו: "תן לנו פקדון שיש לכל אחד מאתנו בידך", ואמר הנתבע: "שבועה שאין לך בידך, לא לך, ולא (7) לך" וכן לכולם, אינו חייב אלא "אשם גזילות" [שחייב אדם כשכפר בשבועה ממון שיש בידו] אחד, כי

ממאמר שאף הוא מוציא אותה מרשות אביה, ומכל מקום הוא נעשה אף מדעתה; זו לא תיקשי:

משום **דשאני מאמר** — שהוא נעשה אף מדעתה לבד — הואיל וזקוקה היא ועומדת.

מקשה הגמרא על שיטת ריש לקיש, מהא **דתנן** במשנתנו: **האישי מקדש את בתו כשהיא נערה, בו ובשלוהו**.

הרי משמע: **בו ובשלוהו אין**, אכן מקדש הוא את בתו הנערה, אבל **בה ובשלוהה לא** מתקדשת, ו**תויבתא דריש לקיש**, הסובר שלפי חכמים בין היא ובין אביה! (6)

ומשנינן: **אמר לך ריש לקיש: הא מני** משנתנו **רבי יהודה היא**, שהוא סובר בין בגירושין ובין בקידושין אביה ולא היא.

ותמהינן: **ומי מצית מוקמת לה** למשנתנו **כרבי יהודה** [וכי אטו אפשר לומר שמשנתנו רבי יהודה היא!]? **והקתני סיפא** [במשנה הבאה לקמן מו א]:

"הנותן שתי תמרות **ואומר לאשה: התקדשי לי בתמרה זו, התקדשי לי בזו**, אם יש באחת מהן שוה פרוטה, מקודשת, ואם לאו [שאין באחת מהן שוה פרוטה, אפילו אם יש

והרמב"ן הרשב"א והריטב"א יישבו, שאם כן לא היתה המשנה מזכירה אלא את שלוחו ולא אותו; וראה עוד מה שכתב בזה ב"שיטה לא נודע למי", וראה עוד ב"עצמות יוסף, וב"פני יהושע", ב"אור חדש", ב"מרומי שדה" וב"חזון איש" לדף זה.

7. על פי רש"י שלפנינו, והמהרש"ל הגיה ומחק

6. הקשו הראשונים והאחרונים, שהרי מבואר בגמרא לקמן מד ב, שהנערה לכולי עלמא אינה עושה שליח אלא אביה בלבד [בין בגירושין ובין בקידושין], ואם כן מנין לנו לדקדק ממשנתנו שאף היא עצמה אינה מתקדשת על ידי עצמה, והי יש לומר שלכן לא נזכרה היא, משום שהיא אינה יכולה לעשות שליח, אף אם היא מתקדשת על ידי עצמה!?

שבועה אחת היא; ואינו מתחייב בחמשה קרבנות, עד שיאמר לשון "שבועה" לכל אחד ואחד; והוא הדין גבי קידושין, עד שלא כפל לשון "התקדשי" אין כאן שני מעשי קידושין אלא מעשה קידושין אחד בשתי תמרות.

ואם כן תיקשי לריש לקיש: האיך נפרש את הרישא [היא משנתנו] כרבי יהודה, והרי את הסיפא אנו בהכרח מפרשים כרבי שמעון?! (8)

וכי תימא לתרץ: (9) כולה — הן הרישא והן הסיפא — רבי יהודה היא, ומיהו בפרטי [לענין פירוט וחילוק קידושין ושבועות] סבר לה רבי יהודה כרבי שמעון, והשתא ניחא הן רישא והן סיפא, שהרי לרבי יהודה אין נערה מתקדשת על ידי עצמה, והיינו רישא; וכן סובר רבי יהודה שלחילוק קידושין צריך לכפול לשון "התקדשי", והיינו סיפא.

כך הרי אי אפשר לומר, דומי סבר לה רבי יהודה כרבי שמעון בפרטי?!
והתניא:

זה הכלל: "כלל" אם כלל כמה כפירות ממון בשבועה אחת אינו חייב אלא אחת [אשם גזילות אחד], ואילו "פרטי", חייב על כל אחת ואחת, דברי רבי מאיר. (10)

רבי יהודה אומר: אם אמר: "שבועה: לא לך, לא (11) לך, לא לך", חייב על כל אחת ואחת, כי שלוש שבועות הן.

רבי אליעזר אומר: אם אמר: "לא לך לא לך ולא לך, שבועה", חייב על כל אחת ואחת, אבל אם הקדים לשון "שבועה", הרי זו שבועה אחת.

רבי שמעון אומר: לעולם אינו חייב כמה קרבנות עד שיאמר "שבועה" לכל אחד ואחד.

הרי שבפרטי אין דעתו של רבי יהודה כרבי שמעון; ואם כן מאחר שהסיפא רבי שמעון היא ולא רבי יהודה, האיך נוקים את הרישא — היא משנתנו — כרבי יהודה?!
אלא מיישבת הגמרא אליבא דריש לקיש את משנתנו באופן אחר:

כולה — משנתנו, הרישא והסיפא — רבי שמעון היא, ובשליחות כלומר: בדין גירושי וקדושי הבת בעצמה במקום אביה סבר לה כרבי יהודה, שאין היא יכולה לעשות כן; אבל חכמים חולקים על שניהם, ולדעתם, הן אביה והן היא מקבלים את קידושיה.

רבי אפי לא על לבי מדרשא [ביום מן הימים לא היה רבי אסי בבית המדרש], ואשכחיה

שמצינו לרבי יהודה שנחלק על רבי שמעון, אין קושיא כלל, אלא הגמרא מפרש לה ואזיל.

10. וביאור כללו ופרטו של רבי מאיר, מתבאר במסכת שבועות לח א.

11. בגירסת רש"י שלפנינו: "דוקא בלא וי",

את הוי"ו ד"ולא לך", וראה בהמשך הענין בדברי המהרש"ל והמהרש"א.

8. וכדמפרש ואזיל, שרבי יהודה הלוא נחלק על רבי שמעון גבי שבועת הפקדון.

9. אין זה דרך תירוץ ודחיה, כי ודאי אם לא

אמר ליה רבי זירא לרבי אסי: אין, ודאי הוא שלא שכח מה שאמרו בבית המדרש, ומשום שכמין ימא לטינני הוא, דבריו נאמרו סמוך ליציאתו מבית המדרש, ועד שלא עבר שיעור שהיית השולה דג מן הים עד שנותנה במחבת שהיא כבר נתונה על האש.⁽¹³⁾

אמר רב נחמן בר יצחק:

אנא לא שמעתי — בסיפור זה שהביאה הגמרא — אם רבי אבין ברבי חייה הוא שאמרה, ולא שמעתי אם רבי אבין ברבי כהנא הוא שאמרה, אלא שמעתי את השמועה בשם רבי אבין סתם ללא שם אביו, ואיני יודע איזה רבי אבין הוא?

ומפרשינן: למאי נפקא מינה איזה רבי אבין הוא?

למירמא דיריה אדיריה [להקשות מדברי רבי אבין על דברי רבי אבין], כלומר: אי אפשר לשאול סתירה בדברי רבי אבין, מאחר שאין אנו יודעים איזה רבי אבין אמרה.

בעא מיניה רבא מרב נחמן:

רבי אסי לרבי זירא [מצאו רבי אסי לרבי זירא] ואמר שאל ליה לרבי זירא: מאי אמור האידנא בי מדרשא [מה נתחדש היום בבית המדרש]?

אמר ליה רבי זירא לרבי אסי:

אף אנא לא עייל [אף אני לא הייתי שם], אלא רבי אבין הוא דעייל, ואמר [רבי אבין היה, ואמר לי כשיצא מבית המדרש]:

הברותא כולה כרבי יוחנן, חברו כל החבורות שבבית המדרש, ונמנו וגמרו הלכה כרבי יוחנן, שלדעת חכמים יש חילוק בין גירושין לקידושין, שאם כי בגירושין אף היא מקבלת את גיטה, מכל מקום אין היא מתקדשת על ידי עצמה.

וצווח ריש לקיש בבית המדרש כי כרוכיא [כמו עגור]: והרי "ויצאה והיתה" אמרה תורה, ואין לחלק בין גירושין לקידושין! ולית דאשגח ביה [ואין מי שישגיח בדבריו].⁽¹²⁾

אמר שאל ליה רבי אסי לרבי זירא: האם בקי אתה ברבי אבין שבר סמכא הוא ואינו משכח?

12. כתב בתוספות ר"י הזקן, בפירוש שני, בטעם שלא חשו לדבריו: "אי נמי לא סבירא להו שיהא כלל בכל מקום דאיתקש יציאה להוייה, אלא היכא דאיתמר איתמר, והיכא דלא איתמר לא איתמר".

13. נתבאר על פי רש"י; והתוספות פירשו, ש"מא" ו"טיגני", שני מקומות הן הסמוכים זה לזה; וכך אמר לו רבי זירא לרבי אסי: רבי אבין אמר לי דבר זה במקום שהוא קרוב לבית המדרש כקירבת שתי המקומות האלו, ואין אדם

אבל "ולא לך ולא לך" כללא הוי"; וצריך ביאור: שהרי רש"י פירש בכל הענין שאנו דנים אם אמר "התקדשי לי בזו ובזו", או אם אמר: "שבועה שאין לך בידי ולא לך ולא לך" [ראה רש"י בד"ה מאן תנא, ובד"ה ר"ש היא], ועל זה אנו אומרים דכללא הוי עד שיאמר שבועה לכל אחד ואחד, ואם כן למה אומרת הגמרא שזה אתיא דוקא כרבי שמעון, והרי אף לרבי יהודה הדין כן! וראה היטב בגירסאות המהרש"ל והמהרש"א בדיבורי רש"י.